

Bewaren, afstoten... of herbestemmen?

Archeologisch erfgoed komt na een opgraving in dozen tot ons. Gereinigd, geregistreerd op archeologische kenmerken en verpakt met een vindplaatsaanduiding. Eén depotdoos bevat zo'n 14-15 kg aan archeologisch materiaal en heeft het volume van zes schoendozen. Een klein onderzoek levert al gauw enkele tientallen depotdozen op, een groter onderzoek doorgaans (ruim) meer dan 100 depotdozen. Ook het nieuwe depot zal binnen afzienbare tijd vol komen te zitten.

Landschap Erfgoed Utrecht (LEU) beheert sinds 1997 een provinciaal museumdepot dat permanent verhuurd is. Terwijl het eigenlijk niet de bedoeling was dit depot zo langdurig als extra ruimte te gebruiken. Volgens Marianne de Rijke, museumconsulent bij LEU, zouden musea gericht na moeten denken over het eigen verzamelbeleid en eigenlijk niet moeten schromen, ook af en toe te ontzamen. Ton van Rooijen, medewerker LEU bij het meldpunt archeologie en steunpunt archeologische vrijwilligers(groepen), meent dat ook in archeologische collecties wel gesnoeid zou kunnen worden, waarbij moet worden opgemerkt dat hij dan vooral doelt op collecties die gevormd zijn vóór 2000; toen waren er nog geen Plan van Eisen, Plan van Aanpak en algemeen beleid op het gebied van wat wel en wat niet te bewaren bij opgravingen. Uit die tijd dateert meer dan 80% van het depotvolume van alle Nederlandse archeologische depots. Met de vondsten die overschieten kunnen 'leuke dingen voor de mensen' gedaan worden, waarover hieronder meer.

Herre Wynia daarentegen, archeoloog van de stad Utrecht, breekt in zijn bijdrage op pagina 8 een lans voor het bewaren van alles wat er uiteindelijk, na het doorlopen van een groot aantal keuzemomenten, in het depot terecht komt. Want: het is het wetenschappelijk bewijsmateriaal voor toekomstige onderzoekers. Wie weet wat die nog kunnen ontdekken met behulp van (nieuwe) onderzoeksmethoden, en wat eenmaal is afgestoten, is voor goed verloren voor de wetenschap.

In het kader van het museumweekend van 10 en 11 april, met als thema verleiding, waarin vele musea hun deuren

zullen openen om een groot aantal bezoekers over de drempel te lokken die zullen kunnen genieten van al het moois dat er tentoongesteld is, buigen wij ons over de vraag wat we aan moeten met al die objecten die gevonden en verzameld zijn door archeologen en musea. Want ook als er telkens nieuwe depots in gebruik worden genomen: deze zullen op een goed moment vol zitten. Wat te doen?

Archeologisch Erfgoed Het selectievraagstuk bij archeologisch erfgoed is schijnbaar tastbaar en concreet: je kunt de spullen in de hand houden en ze sorteren naar hoe mooi ze eruit zien en hoe compleet ze zijn. Makkelijk toch? Uit museaal oogpunt misschien wel, hoewel ook hier vragen als 'behoort het tot onze kerncollectie' een rol spelen. Voor een archeoloog ligt de zaak een stuk gecompliceerder. Vondsten zonder museale factor kunnen archeologisch gesproken baanbrekende inzichten opleveren. Bijvoorbeeld visserijbotjes uit een grondmonster. Een archeoloog zal bij selectie vooral dit soort vondsten willen bewaren. En minder de vondsten die archeologische verwachtingen en inzichten bevestigen en bekend zijn uit eerder onderzoek. De presentatiewaarde van de vondst is van ondergeschikt belang.

Keuzes De archeologie als wetenschap is moeilijk te begrenzen. Kennis en kunde uit talloze disciplines liggen aan een archeologisch onderzoek ten grond-

ONONTKOOMBARE KEUZES IN ERFGOEDLAND

Musea en depots raken steeds voller met verzamelde objecten. In het herfstnummer van GM² besteedde het Team Cultureel Erfgoed van de Provincie Utrecht aandacht aan het nieuwe archeologisch en bouwhistorisch depot van de gemeente Utrecht. Vorig jaar zijn duizenden dozen met aardewerk, metalen voorwerpen en andere vondsten naar het nieuwe depot overgebracht. In de komende jaren zullen er nog heel wat nieuwe bij komen.

slag. Dat compliceert het maken van keuzes. De oude stempel-archeologen presenteren zich nog als alleskunnners en alles-weters en waren dat meestal ook. De nieuwe lichte archeologen kenmerkt zich door een vergaande mate van denk- en werkspecialisatie. Er zijn veldarcheologen, beleidsarcheologen, botanische specialisten, prospectief archeologen en nog vele andere. Dit vereenvoudigt mogelijk het maken van keuzes, maar maakt het tegelijkertijd moeilijker na te gaan, of het de juiste keuzes zijn. Een intensieve samenwerking tussen de vele deeldisciplines zou dit gemis kunnen compenseren. Een dergelijke samenwerking is niet gebruikelijk in de (huidige) commerciële context van de archeologie. In universitaire settings komt die vaker voor, mede in (inter)nationale onderzoeksprogramma's. Die samenwerkingsverbanden zijn in principe tijdgebonden en leveren daarom helaas niet structureel een bijdrage aan de ideeën- en gedachtenvorming en de keuzes, die daaraan impliciet en expliciet ten grondslag liggen.

Selectie van archeologisch erfgoed vindt op veel niveaus plaats. De selectie begint in de hoofden van onderzoekers en in de vraagstellingen die ze formuleren. Dan zijn er de keuzes die gemaakt worden door de opgravende instelling, de beschrijver, en de depotbeheerder.

Opslag en beheer Welke spullen komen naar verwachting ooit nog eens uit de dozen waar ze in zitten? Dat zijn onder andere die objecten, die het depot in open opstelling showt aan potentiële gebruikers: museummensen, onderzoekers, schenkers. Maar uit de doos is iets anders dan uit het depot. Depots hebben misschien meer nog dan musea een actief bruikleenbeleid. Depots zijn dienstbaar richting musea, particulieren en onderzoekers, die een tijdlang voor onderzoek of expositie spullen willen lenen.

De professionalisering in opslag en beheer verloopt relatief vlot. Met de explosieve groei van het aangeleverde volume is echter geen rekening gehouden. De vraag, hoelang het duurt voordat de depots vol zitten, levert antwoorden op van 'nu' tot 'binnen 5 jaar'. De standaardoplossing is het huren van depotruimte. Opvallend is daarbij, dat niet buiten de verantwoordelijkheid van de eigen organisatie wordt gedacht. Dit traditionele

denk- en handelingspatroon werkt belemmerend op het vinden van oplossingen voor dit gezamenlijke probleem. Een voorbeeld is het gemeentelijk depot van de stad Utrecht en het provinciaal depot van Utrecht. Beide zitten in hetzelfde gebouw met deels gedeelde voorzieningen, maar depotbeheer en depotruimte staan qua organisatie los van elkaar.

Een tweede selectie is onontkoombaar in de toekomst. Waar we voor staan is een keuze te maken, die breed gedragen wordt door alle partijen; ook het publiek. Andere zoek- en verzamelmethoden in het verleden hebben geleid tot collecties, die – na beschrijving – voor het grootste gedeelte weggegooid kunnen worden. Honderdduizenden stukjes van Romeins gedraaid aardewerk bijvoorbeeld. Die materiaalgroep is zo goed gekend, dat na beschrijving een slim bewaarde fractie ervan ruim volstaat als bewijsmateriaal.

Wat te doen met zulke afgestoten collecties? Vondstmateriaal dat wordt afgestoten moet niet de stort op: het moet alleen uit het depot verwijderd worden. Zinvollere en bevredigendere oplossingen dan het depot zijn zeer wel denkbaar en uitvoerbaar. Elke vondst, geselecteerd of niet, heeft een sterke belevingswaarde. Bij archeologen maar ook bij het publiek. Waarom niet

afbeeldingen linkerpagina: Voorbeelden van depots.
boven: Inhoud van beerput aan de Kreupelstraat in Amersfoort.
links: Kruiwagen vol aardewerk in Hoge Weide.
daarnaast: Een opgraving.

doen wat we vaak zeggen, dat 'het erfgoed van ons allemaal is'? En het uitdelen bij passende gelegenheden? Ook het inzetten van archeologische vondsten bij educatieve projecten of hands-on tentoonstellingen in musea zou een uitstekende bestemming voor dit materiaal zijn.

Musea Bij presentaties in musea wordt tegenwoordig vaak uitgegaan van verhalen die verteld worden. Vaste presentaties worden steeds conceptueler, minder objecten moeten meer verhalen oproepen en bij herinrichtingen wordt stevig gesnoeid in de te presenteren objecten. Daarmee groeit de collectie die in het depot staat almaar en er is al zo weinig depotruimte. Objecten zijn in het museum uit hun context gehaald maar behouden hun kunsthistorische, antropologische of welke waarde dan ook. Heel veel objecten zijn op zichzelf gewoon interessant om te zien, voor studie, educatie of genoeg zoals een deel van de ICOM museumdefinitie luidt.

Open depot en depotopstellingen Een depotopstelling op zaal wordt veelal door een conservator niet zo boeiend gevonden om te presenteren. Vaak wordt gedacht dat het inhoudelijk niet interessant is en geen

nieuwe feiten oplevert over de collectiegeschiedenis. Maar het publiek denkt daar heel anders over. Depotopstellingen vindt men doorgaans heel leuk om te zien omdat zoiets een kijkje geeft in de veelheid van de museumcollectie die doorgaans verborgen blijft. De verzamelaar wordt gestimuleerd zijn eigen verzameling te laten groeien, de specialist kan voorwerpen nu uitgebreid met elkaar vergelijken en de liefhebber vergaapt zich aan de grote variëteit van objecten. Op zaal kan een pc neergezet worden waarbij de bezoeker door de collectieregistratie kan browsen. En daar eventueel zijn eigen favoriete tentoonstelling kan maken. En nog een groot voordeel: depotopstellingen kosten weinig voorbereidingstijd en zijn qua presentatie goedkoop.

Gebruiksvoorwerpen Heel veel cultuurhistorische musea hebben grote aantallen objecten in huis die tot de categorie gebruiksvoorwerpen horen. Bijvoorbeeld huusraad. Vaak zijn er ook meerdere stuks van een voorwerp. Het komt nog niet echt veel voor dat die voorwerpen weer een gebruiksfunctie krijgen in een museale opstelling. Waarom geen presentatie gemaakt waarin de voorwerpen aangeraakt mogen worden? Geen grotere sensatie bij het publiek dan in een museum, waar iedereen weet of behoort te weten dat het verboden is voorwerpen aan te raken, deze nu in handen te mogen nemen. Een andere mogelijkheid is het kritisch doornemen van je collectie en een deel hiervan bestempelen tot rekwisietencollectie of gebruikscollectie bij educatieve projecten. Uiteraard moeten hierbij de officiële regels van de LAMO (Leidraad voor het afstoten van objecten) gehanteerd worden. Objecten worden in dit geval echter niet afgestoten maar hergebruikt voor specifieke presentatie- of educatiedoelen. Op bladzijde 12 kunt u lezen over het gebruik van zulke objecten bij het project Cultuur en Zorg.